

**ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДВИЩЕННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ
АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА**

*АЗІЗОВ О.Р., АСПИРАНТ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Аграрне підприємство в ринкових умовах працює як на основі загальних законів ринкового господарства, так і на основі специфічних законів відтворення сільськогосподарського виробництва. Так, наприклад, промислове виробництво має більш високу органічну будову капіталу, що призводить до кращих умов як внутрігалузевого так і міжгалузевого переливу капіталу. Це призводить до вирівнювання норми прибутку, і таким чином діє загальний принцип ринкового господарства – на рівний капітал – рівний прибуток. Аграрні підприємства, діючи в ринкових умовах, мають справу зі специфічним засобом виробництва – земля, яка в ринкових умовах приймає форму товару. Це призводить до «фіксації» різних умов сільськогосподарського виробництва, в залежності від родючості тієї або іншої ділянки землі. Якщо кращі умови родючості земельних ділянок призводять до появи диференційної ренти I та II, то приватна власність на землю призводить до появи абсолютної ренти. За таких умов забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств має свою специфіку. Ринкові механізми призводять до структурної перебудови аграрного сектору, об'єднують у єдиний ланцюг виробництва, реалізацію та споживання сільськогосподарської продукції, забезпечують сферу послуг та ін. Але не завжди одними ринковими методами аграрні підприємства забезпечують свою конкурентну позицію на ринку. Так, провідні економічно розвинені держави світу проводять державну підтримку аграрного сектору у формі дотацій, різних бар'єрів для імпортерів сільськогосподарської продукції та ін.

Перехідний етап реформування економіки України, аграрного сектору зокрема, наклав на класичні особливості відтворення сільськогосподарського виробництва ряд інших. Без врахування загального світового досвіду та своїх історичних особливостей Україна не зможе забезпечити на достатньому рівні конкурентоспроможність

аграрних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств здійснюється в роботах таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Абдоков О.О., Бідзюра І.П., Губені Ю.Е., Данько Ю.І., Саблук П.Т., Молдаван Л.В., Ільчук М.М., Іщенко Т.Д., Якуба К.І. та ін. Однак, незважаючи на значну кількість наукових статей, робіт, монографій з даної тематики, відсутні комплексні дослідження даної проблеми.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є дослідження основних механізмів забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств та визначення пріоритетних завдань розвитку аграрного сектору України з огляду на забезпечення конкурентоспроможності його продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках.

Виклад основного матеріалу дослідження. Початок реформування аграрного сектору економіки України припав на момент розпаду СРСР, що спричинило ряд відмінностей від накопиченого на той час світового досвіду реформування сільського господарства. Процес реформування був розпочатий прийняттям нової редакції Земельного кодексу УРСР та постановою ВР УРСР про Земельну реформу від 18 грудня 1990 р. Розпад єдиного народногосподарського механізму колишнього СРСР та слабка підготовка економічної науки в Україні до ринкових процесів призвела до значного спаду сільськогосподарського виробництва. Реформування відносин власності на селі розтягнулось на ціле десятиліття, що звичайно негативно вплинуло на стан аграрних підприємств. Старі форми організаційно-економічної діяльності не відповідали новим господарським умовам. Фактично КСП за ринкових умов виростили не професіоналів-менеджерів сільського господарства, а спиритних діків по розкраданню суспільної власності. Реорганізація КСП, яка розпочалась наприкінці 1999 р., дала змогу реформувати відносини власності на селі та створити ринкові організаційно-правові структури сільського господарства.

Стратегічні цілі соціально-економічного розвитку і переходу до стадії економічного росту в сільському господарстві можуть досягатися лише при створенні повноцінного конкурентного середовища з урахуванням специфіки аграрних відносин (економічних, соціальних, правових і ін.).

Аграрне виробництво має цілий ряд особливостей, що впливають на структуру цієї галузі і відносини між суб'єктами

виробництва. Самі значні з них: використання у виробництві, у виді основного фактора виробництва великих площ землі, велика залежність від погодних умов, розтягнутий виробничий цикл, використання у виробництві живих організмів та ін.

У конкурентній боротьбі на цьому ринку змогли утриматися фермерські господарства. В інших галузях матеріального виробництва економія на масштабах виробництва привела до того, що там переважають досить великі підприємства. Основна причина цього полягає в тому, що там існує можливість ефективного контролю за технологічним процесом, деталізації конкретних операцій.

Конкуренція в сільському господарстві в даний час не завжди представляє боротьбу за виживання на місцевих ринках. Основну погрозу внутрішнім сільськогосподарським виробникам часто представляють виробники інших країн, що працюють у кращих умовах і мають більш низьку собівартість продукції. З такою конкуренцією не просто боротися. Сільськогосподарські виробники не можуть вибирати в більшості випадків розташування свого господарства, на відміну від промислового виробництва, а виходить, частина з них завжди буде мати монополістичні переваги. Це ж визначає і зональну спеціалізацію сільськогосподарського виробництва, коли та чи інша продукція виробляється у визначеному місці. І чим більш розвинута інфраструктура виробництва, тим можливий більш високий рівень спеціалізації, котра посилює конкурентні переваги підприємств, що мають кращі умови. Але це і збільшує суспільний продукт, створений у сільському господарстві. Саме формування конкурентного середовища сприяє формуванню оптимальної структури виробництва в галузі. З іншої сторони, в аграрному виробництві більше, ніж в інших може бути розвинута локальна монополія, коли місцеві виробники беруть верх над виробниками більш високоякісної чи дешевої продукції з інших регіонів за рахунок економії на транспортних витратах. Значна частина сільськогосподарських продуктів характеризується тим, що витрати на їхнє транспортування і збереження досить великі. Це відноситься як до продуктів рослинництва, так і тваринництва.

Тому, у результаті дії різних конкурентних сил у сільському господарстві на сьогоднішній день склалася порівняно дрібнотоварна структура виробництва.

Саме дрібнотоварна структура сільськогосподарського виробництва обумовила зниження конкурентної боротьби між сільськогосподарськими товаровиробниками. На відміну від інших

галузей, поняття конкурента для сільськогосподарського підприємства більш абстрактне, у нього немає визначеного кола супротивників, на яких він орієнтується й основним мотивом служить бажання збільшити чи зберегти дохід, а бажання перемогти конкурента, чи страх відстати від нього виражене в меншому ступені. Зовні це може виглядати як відсутність конкуренції. З розвитком ринкових відносин горизонтальна конкуренція між виробниками ослабнула.

Аграрний сектор до деякої міри монополізує збут сільськогосподарської продукції. Але в зв'язку з загальними інтеграційними процесами, що йдуть на ринку, зараз найбільш гостра конкуренція йде між вертикально інтегрованими і кооперованими структурами, що поєднують всі етапи проходження товару. І сільгоспвиробники змушені брати участь у цій конкуренції, але вже у складі цих утворень.

Тому особливістю конкуренції в сучасному аграрному виробництві є переважна конкуренція між територіально кооперованими структурами при деякій зниженні конкурентної боротьби між суб'єктами конкуренції.

Існує ще кілька обставин, що обумовлюють особливості конкуренції в аграрному секторі. Серед них виділяється проблема «цінових ножиць», що не дає можливості сільським виробникам часом навіть заповнити витрати на виробництво продукції. Висока продуктивність господарств, як і висока продуктивність праці заснована на застосуванні великої кількості сучасної техніки. Саме впровадження у виробництво такої техніки, як зернозбиральні й інші комбайни, потужні і багатофункціональні трактори і т.п., дозволило сільгоспвиробникам виконувати ті обсяги робіт, що вони роблять зараз. Разом з тим, сільськогосподарське виробництво, особливо рослинництво, має яскраво виражені пікові сезонні навантаження під час посіву і збирання культур.

Оптимальний час посівних і збиральних робіт має обмежений проміжок, і тому виникає необхідність у масовому використанні високоефективної техніки в ці періоди. До того ж, через мінливість погодних умов, важко розрахувати графік використання цієї техніки, що обмежує можливість маневру нею. Тому кожне господарство змушене мати доволі великий парк техніки й устаткування, що не задіяне у виробництві велику частину року, наприклад, дорогий зернозбиральний комбайн може використовуватися лише на протязі одного - двох місяців у році, а фактично оптимальний час збирання ще менше. А раціональна система землекористування припускає

наявність сівозміни і виходить використання декількох систем сільськогосподарських машин. Таким чином, сучасне сільськогосподарське виробництво по фондозброєності практично не уступає промислового підприємству, а найчастіше і перевершує його. Але коефіцієнт використання цієї техніки набагато нижче. Крім того, частина продукції сільського господарства (приблизно 20% валового продукту) споживається у середині галузі, що знижує товарність виробництва. Розбіжність періодів збирання врожаю і використання продукції вимагає будівництва великого числа сховищ, які так само не задіяні протягом певного періоду часу. Це веде до росту постійних витрат.

Крім цього, аграрний ринок знаходиться під впливом діяльності держави, великих монополістичних структур. Сільськогосподарські підприємства вже не мають того ступеня самостійності. Усе це робить сільськогосподарський ринок далеким від досконалості. Саме цим зумовлюється одночасна присутність на ринку дуже різних по продуктивності виробників, коли найбільш потужні з них не завжди можуть перемогти в конкурентній боротьбі.

Дія факторів виробництва так само поки не сприяє розвитку ефективної конкуренції. По-перше, дія техніко-економічних факторів. Зараз в аграрному виробництві немає резерву фінансових і матеріально-технічних засобів. Слабко розвита виробнича інфраструктура галузі. Великий ступінь зносу (фізичного і морального) основних засобів виробництва, що знижується фондозброєність галузі, деградація і вибуття з обороту великих площ сільськогосподарських угідь. По-друге, незавершеність правових аспектів діяльності. По-третє, недосконалість організаційно-управлінських умов. Це недосконала структура сільськогосподарського виробництва, формування учасників конкурентної боротьби ще знаходиться в початковій стадії. Невідповідність форм і методів керування вимогам ринкового порядку, недостатнє використання в керуванні мотиваційних факторів. По-четверте, невідповідність соціально-психологічних факторів діяльності аграрного сектора ринковій економіці. Це і психологічна невідповідність більшості селян до самостійної діяльності в умовах ринку, відсутність традицій ринкової етики поведінки, навичок конкурентної боротьби в умовах ринку. Стратегічні цілі соціально економічного розвитку і переходу до стадії економічного росту в сільському господарстві можуть досягатися лише при створенні повноцінного конкурентного середовища з урахуванням специфіки самих аграрних відносин (економічних,

соціальних, правових і ін.), а так само особливостей перехідного періоду України, що обумовляють особливий вид цих відносин.

Магістральним напрямом підвищення ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств є перехід на шлях інтенсивного розвитку. У справі інтенсифікації виробництва найважливішими є заходи науково-технічного характеру, спрямовані на перехід від випуску окремих механізмів до комплексу машин, що уможливають впровадження поточної технології. Важливе місце в системі заходів належить прогресивним індустріальним технологіям вирощування окремих культур.

Розвиток сільськогосподарського виробництва повинен супроводжуватися зниженням затрат живої праці на виробництво одиниці продукції. Однак формування і функціонування аграрних відносин відбувається в умовах загострення проблеми трудових ресурсів, оскільки в містах та селищах сільськогосподарського призначення, особливо низових адміністративних районів, збільшується дефіцит робочої сили.

Визначальною проблемою для України нині є відсутність чітких стратегічних та тактичних пріоритетів розвитку галузей АПК або їх декларативний характер. Проблема формування стратегії і тактики надто об'ємна та дискусійна і наводить на думку, що вона не може обмежуватись лише науковим аналізом міжнародних стандартів та поглядів, а ще гірше – копіюванням неадаптованих механізмів.

Слід зауважити що успішний розвиток зовнішньоекономічної діяльності будь-якої країни без науково обґрунтованої соціально-економічної політики, тобто стратегічних і тактичних дій держави, неможливий. Свідомий вибір механізму економічного регулювання з властивою йому структурою і динамізмом, внутрішні та зовнішні чинники якого стають могутньою рушійною силою процесу – важлива складова зовнішньоекономічної ситуації. Проблема ця багатопланова, така, що стосується з одного боку, як суб'єктів господарювання, так і органів державної виконавчої влади, які виконують функції реалізації аграрної політики на місцях, а з другого – потребує нового підходу до створення, функціонування та вдосконалення різних форм господарювання.

Висновки. Україна має неабиякий природний, промисловий, технологічний і науковий потенціал, однак детермінанти її конкурентних переваг ще недостатньо розвинені. Наслідком цього є низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних товарів, особливо сільськогосподарського виробництва. Місце України на

світовому ринку в майбутньому залежатиме насамперед від того, наскільки ефективно розв'язуватиметься найближчими роками питання підвищення конкурентоспроможності її економіки на основі інновацій.

Лише концентрація національного капіталу сільськогосподарського призначення дозволить вирішити завдання модернізації сільськогосподарського виробництва, створити умови для розвитку високих технологій та структурної перебудови цієї галузі. Забезпечення в Україні економічного зростання сільського господарства інноваційного типу, яке на відміну від відновлювального господарського піднесення, що нині характерне для вітчизняної економіки, є стійким, вимагає узгодженого вирішення завдань формування технологічної, інституціональної та організаційної структур, здатних об'єднати всі необхідні компоненти у загальний відтворювальний контур становлення нового технологічного способу сільськогосподарського виробництва у вітчизняній економіці, створення відповідних передумов для модернізації останньої, підвищення її ефективності.

Література.

1. **Ільчук М.М.** Підприємницька діяльність та агробізнес / **М.М. Ільчук, Т.Д. Іщенко**. – К. : Вища освіта. – 2006. – 543 с.
2. **Фірсова А.В.** Соціологія села / **А.В. Фірсова, І.П. Черних**. – Х. : ХНТУСГ ім. П. Василенка. – 2005. – 546 с.
3. **Хамініч С.** Проблеми та пріоритети конкурентоспроможності економіки України / **С. Хамініч** // Економіст. – 2007 – № 2 – С. 22-27.
4. **Шніпко О.** Політика конкурентоспроможності: досвід розвинених країн та України / **О. Шніпко** // Економіст. – 2006. – № 8. – С. 44-48.

References.

1. **Ichuk M.M., and Ishchenko T.D.** (2006). *Pidpriemitska diyalnist ta agrobiznes [Entrepreneurship and agribusiness]*. Kyiv: Vishcha osvita, p. 543 [in Ukrainian].
2. **Firsova L.V., and Chernih I.P.** (2005). *Sotsiologiya sela [Rural sociology]*. Kharkov: HNTUSG, p. 546 [in Ukrainian].
3. **Haminich S.** (2007). Problemi ta prioriteti konkurentospromozhnosti ekonomiki Ukraini [Problems and priorities of competitiveness of economy of Ukraine]. *Ekonomist – The economist*, No 2, pp. 22-27 [in Ukrainian].
4. **Shnipko O.** (2006). Politika konkurentospromozhnosti: dosvid rozvinenih krayin ta Ukraini [Policy competitiveness: the experience of developed countries and Ukraine]. *Ekonomist – The economist*, No 8, pp. 44-48 [in Ukrainian].

Анотація.

Азізов О.Р. Теоретичні засади підвищення конкурентоспроможності аграрного підприємства.

В статті проведено дослідження основних механізмів забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств та визначені пріоритетні завдання розвитку аграрного сектору України з огляду на забезпечення конкурентоспроможності його продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках. Виявлено, що у результаті дії різних конкурентних сил у сільському господарстві на сьогоднішній день склалася порівняно дрібнотоварна структура виробництва. Особливістю конкуренції в сучасному аграрному виробництві є переважна конкуренція між територіально кооперованими структурами при певному зниженні конкурентної боротьби між суб'єктами конкуренції. Встановлено, що лише концентрація національного капіталу сільськогосподарського призначення дозволить вирішити завдання модернізації сільськогосподарського виробництва, створити умови для розвитку високих технологій та структурної перебудови цієї галузі.

Ключові слова: конкурентоспроможність, аграрний сектор економіки, ринок, концентрація національного капіталу.

Аннотация.

Азизов А.Г. Теоретические основы повышения конкурентоспособности аграрного предприятия.

В статье проведено исследование основных механизмов обеспечения конкурентоспособности аграрных предприятий и определены приоритетные задачи развития аграрного сектора Украины с учетом обеспечения конкурентоспособности его продукции на внутреннем и внешних рынках. Выявлено, что в результате воздействия различных конкурентных сил в сельском хозяйстве на сегодняшний день сложилась сравнительно мелкотоварная структура производства. Особенностью конкуренции в современном аграрном производстве является большая конкуренция между территориально кооперированными структурами при некотором снижении конкурентной борьбы между субъектами конкуренции. Установлено, что исключительно концентрация национального капитала сельскохозяйственного назначения позволит решить задачи модернизации сельскохозяйственного производства, создать условия для развития высоких технологий и структурной перестройки этой отрасли.

Ключевые слова: конкурентоспособность, аграрный сектор экономики, рынок, концентрация национального капитала.

Abstract.

Azizov A. Theoretical basis for improving the competitiveness of agricultural enterprises.

In the article a study of the basic mechanisms of competitiveness of agricultural enterprises and set the priorities of development of agrarian sector of Ukraine with a view to ensuring the competitiveness of its products in domestic and foreign markets. It is revealed that the impact of the various competitive forces in agriculture today have a relatively reburly structure of production. Feature of competition in today's agricultural production is a lot of competition between

geographically cooper Owen structures with some reduction in competition between the subjects of the competition. Found that only the concentration of national capital agricultural purposes will allow to solve problems of modernization of agricultural production, create conditions for the development of high technology and restructuring of the industry.

Key words: *competitiveness, agrarian sector of economy, the market, the concentration of the national capital.*

УДК 330.341.1:339.138

ІННОВАЦІЙНИЙ МАРКЕТИНГ, ЯК ОСОБЛИВИЙ ВИД ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

**АНТОЩЕНКОВА В.В., К.Е.Н., ДОЦЕНТ,
БОГДАНОВИЧ О.А., СТ. ВИКЛАДАЧ,
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ ПЕТРА ВАСИЛЕНКА**

Постановка проблеми в загальному вигляді. Становлення інноваційного маркетингу як теорії та наукової дисципліни в світі прийшлося тільки на останні десятиріччя, а в Україні, незважаючи на достатню теоретичну і методологічну основу, практичні рекомендації та наукові розробки не мають достатньої комплексності в дослідженнях. Динамічні глобалізаційні процеси в зовнішньому середовищі, жорстка конкуренція, циклічний розвиток соціально-економічних процесів, вимагає наразі широкого впровадження елементів інноваційного маркетингу, як особливого виду інноваційної діяльності, що і обумовлює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія інновації почала активно розвиватися та досліджуватися на початку ХХ ст., а введення в науковий обіг нової економічної категорії «інновація» пов'язують з видатним економістом-теоретиком, істориком економічної думки Йозефом Шумпетером [1]. Наразі інновації, як продукт науково-технічного прогресу, стали беззаперечною та невід'ємною складовою економічного розвитку будь-якої країни. Інноваційному маркетингу, як особливому виду інноваційної діяльності присвячені роботи досить великої когорти, як зарубіжних, так і вітчизняних науковців, зокрема: М.А. Окландера, С.М. Ілляпенка, О.І. Яшкіної, І.Л. Литовченко, А.О. Губерник, Н.М. Андреевої, О.Л. Антоненко, З.О. Козар, О.П. Старицької, Т.М. Старицького, М.О. Dwyer.